

ΚΕΙΜΕΝΟ 3° ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΩΡΕΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

(Πλάτων, Φαίδων, 59c - 61a)

Μετά την καταδίκη του σε θάνατο, ο Σωκράτης πέρασε έναν μήνα περίπου δέσμιος στη φυλακή. Έτυχε την προηγούμενη μέρα από τη δίκη να στεφανωθεί το ιερό πλοίο που θα μετέφερε τη θεωρία στη Δήλο, για προσκύνημα προς τιμή του Απόλλωνα. Επρόκειτο για παλιό έθιμο της Αθήνας, από τότε που ο Θησέας απάλλαξε την πόλη από τον φόρο αίματος στον βασιλιά Μίνωα της Κρήτης. Στο διάστημα αυτό απαγορεύονταν οι εκτελέσεις, οπότε οι σύντροφοι του Σωκράτη τον επισκέπτονταν τακτικά στο δεσμωτήριο και συζητούσαν μαζί του. Ο Φαίδων μας αφηγείται τις τελευταίες ώρες του δασκάλου, τη μέρα που οι Ένδεκα, μετά τη λήξη της θεωρίας, διατάζουν να εκτελεστεί η θανατική ποινή. Ο φιλόσοφος, περιστοιχιζόμενος από τους φίλους του, συζητά για την αθανασία της ψυχής και γαλήνιος πίνει το δηλητήριο. Ο Πλάτων έλειπε τη μέρα αυτή, «νομίζω πως ασθενούσε».

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγώ σοι ἐξ ἀρχῆς πάντα πειράσομαι διηγῆσαί σοι. Ἄει γάρ δὴ καὶ τὰς πρόσθεν ἡμέρας εἰώθεμεν φοιτᾶν καὶ ἐγώ καὶ οἱ ἄλλοι παρὰ τὸν Σωκράτη, συλλεγόμενοι ἔωθεν εἰς τὸ δικαστήριον ἐν ᾧ καὶ ἡ δίκη ἐγένετο· πλησίον γὰρ ἦν τοῦ δεσμωτηρίου. Περιεμένομεν οὖν ἐκάστοτε ἕως ἀνοιχθεῖν τὸ δεσμωτήριον, διατρίβοντες μετ' ἀλλήλων· ἀνεύχετο γὰρ οὐ πρῶ· ἐπειδὴ δὲ ἀνοιχθεῖν, εἰσήμεν παρὰ τὸν Σωκράτη καὶ τὰ πολλὰ διημερεύομεν μετ' αὐτοῦ. Καὶ δὴ καὶ τότε πρωαίτερον συνελέγημεν· τῆ γὰρ πρωταίᾳ ἐπειδὴ ἐξήλθομεν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἐσπέρας, ἐπυθόμεθα ἢ ὅτι τὸ πλοῖον ἐκ Δήλου ἀφιγμένον εἴη. Παρηγγείλαμεν οὖν ἀλλήλοις ἤκειν ὡς πρωαίτατα εἰς τὸ εἰωθός. Καὶ ἤκομεν καὶ ἡμῖν ἐξελθὼν ὁ θυρωρός, ὅσπερ εἰώθει ὑπακούειν, εἶπεν περιμένειν καὶ μὴ πρότερον παριέναι ἕως ἂν αὐτὸς κελεύσῃ· «Λύουσι γάρ, ἔφη, οἱ Ἐνδεκα Σωκράτη καὶ παραγγέλλουσιν ὅπως ἂν τῆδε τῆ ἡμέρα τελευτᾷ.» Οὐ πολὺν δ' οὖν χρόνον ἐπισχῶν ἦκε καὶ ἐκέλευεν ἡμᾶς εἰσιέναι.

Εἰσιόντες οὖν κατελαμβάνομεν τὸν μὲν Σωκράτη ἄρτι ἢ λελυμένον, τὴν δὲ Ξανθίππην (γιγνώσκεις γὰρ) ἔχουσάν τε τὸ παιδίον αὐτοῦ καὶ παρακαθημένην. Ὡς οὖν εἶδεν ἡμᾶς ἡ Ξανθίππη, ἀνευφήμησέ τε καὶ τοιαῦτ' ἄττα εἶπεν οἷα δὴ εἰώθασιν αἱ γυναῖκες, ὅτι· «ὦ Σώκρατες, ὕστατον δὴ σε προσερούσι νῦν οἱ ἐπιτήδειοι καὶ σὺ τούτους.»

Καὶ ὁ Σωκράτης, βλέψας εἰς τὸν Κρίτωνα, «ὦ Κρίτων,» ἔφη, «ἀπαγέτω τις αὐτὴν οἴκαδε.» Καὶ ἐκείνην μὲν ἀπῆγόν τινες τῶν τοῦ Κρίτωνος, βοῶσάν τε καὶ κοπτομένην.

ΑΠΟΔΟΣΗ

ΦΑΙΔΩΝ. Θα προσπαθήσω να σου τα διηγηθῶ όλα λεπτομερῶς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως ἐλέχθησαν. Πρέπει να σημειώσεις ὅτι καὶ τὶς προηγούμενες μέρες ἐγώ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπισκεπτόμασταν τακτικά τὸν Σωκράτη· συναντιόμασταν πρωὶ-πρωὶ στὸ δικαστήριον, ὅπου ἐγίνε καὶ ἡ δίκη, γιὰτὶ ἦταν κοντὰ στὴ φυλακή. Ἐκεῖ λοιπὸν περιμέναμε κάθε πρωὶ συζητώντας μεταξύ μας, ἕως ὅτου ἀνοίξει ἡ φυλακή· διότι δὲν ἀνοίγε πολὺ πρωὶ. Ὄταν δε ἀνοίγει, περνάγαμε μέσα στὸ κελί τοῦ Σωκράτη καὶ συχνὰ περνούσαμε ολόκληρη τὴ μέρα μαζί του. Ἐκείνη τὴ μέρα λοιπὸν συναντηθήκαμε ἀκόμη πιο πρωὶ· γιὰτὶ τὴν προηγούμενη, καθὼς βγαίναμε ἀπὸ τὴ φυλακή τὸ βράδυ, πληροφορηθήκαμε ὅτι εἶχε φτάσει τὸ πλοῖο ἀπὸ τὴ Δήλο. Συμφωνήσαμε λοιπὸν τότε να συναντηθούμε τὴν ἐπόμενη στὸ συνηθισμένο μέρος, ὅσο τὸ δυνατόν νωρίτερα. Ἔτσι καὶ ἐγίνε. Μόλις φτάσαμε, βγήκε ἀπὸ τὴ φυλακή ὁ δεσμοφύλακας που μας ἀνοίγε συνήθως καὶ μας ζήτησε να περιμένουμε γιὰ λίγο ἐξῶ καὶ να μὴν περάσουμε μέσα προτοῦ μας φωνάξει. «Γιὰτὶ εἶναι μέσα οἱ Ἐνδεκα,» μας εἶπε, «λύνουνε τώρα τὸν Σωκράτη ἀπὸ τὶς αλυσίδες καὶ τοῦ ἀναγγέλλουν ὅτι σήμερα θα εἶναι τὸ τέλος του.» Δὲν ἔλειπε γιὰ πολλή ὥρα καὶ πάλι γύρισε γιὰ να μας πει να περάσουμε μέσα.

Μπαίνουμε μέσα λοιπὸν καὶ βρίσκουμε τὸν Σωκράτη, που μόλις τὸν εἶχαν λύσει, καὶ δίπλα του καθόταν ἡ Ξανθίππη — τὴ γνωρίζεις, υποθέτω — με τὸ μικρό τους τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιά. Μόλις μας εἶδε ἡ Ξανθίππη ἀρχισε να καταριέται καὶ να λέει αὐτὰ που συνηθίζουν να λένε οἱ γυναῖκες σε τέτοιες στιγμές: «Ἀχ, Σωκράτη μου, σήμερα εἶναι ἡ στερνὴ φροῶ που θα σου ἀποκριθῶν οἱ φίλοι σου κι ἐσὺ σ' αὐτούς!...» Ὁ Σωκράτης τότε στράφηκε πρὸς τὸν Κρίτωνα καὶ τοῦ εἶπε: «Κρίτων, ἀς τὴν οδηγήσει κάποιος στὸ σπίτι...» Καὶ καθὼς τὴν παίρναν ἐξῶ κάποιοι ἄνθρωποι τοῦ Κρίτωνα, ἐκείνη κραύγαζε καὶ χτυπιόταν.

|| Ὁ δὲ Σωκράτης ἀνακαθιζόμενος εἰς τὴν κλίνην συνέκαμψέ τε τὸ σκέλος καὶ ἐξέτριψε τῇ χειρὶ, καὶ τρίβων ἅμα· «Ὡς ἄτοπον, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἔοικέ τι εἶναι τοῦτο ὃ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἡδύ· ὡς θαυμασίως πέφυκε πρὸς τὸ δοκοῦν ἐναντίον εἶναι, τὸ λυπηρόν. Τὸ ἅμα μὲν αὐτῷ μὴ ἐθέλιν παραγίγνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ, ἐὰν δέ τις διώκῃ τὸ ἕτερον καὶ λαμβάνῃ, σχεδόν τι ἀναγκάζεσθαι αἰεὶ λαμβάνειν καὶ τὸ ἕτερον, ὥσπερ ἐκ μιᾶς κορυφῆς ἡμμένω δὺ ὄντε. || Καὶ μοι δοκεῖ, ἔφη, εἰ ἐνενόησεν αὐτὰ Αἴσωπος, μῦθον ἂν συνθεῖναι, ὡς ὁ θεός, βουλόμενος αὐτὰ διαλλάξαι πολεμοῦντα, ἐπειδὴ οὐκ ἐδύνατο, συνῆψεν εἰς ταῦτόν αὐτοῖς τὰς κορυφάς· καὶ διὰ ταῦτα ὧ ἂν τὸ ἕτερον παραγένηται, ἐπακολουθεῖ ὕστερον καὶ τὸ ἕτερον. Ὡσπερ οὖν καὶ αὐτῷ μοι ἔοικεν· ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἦν ἐν τῷ σκέλει τὸ ἀλγεινόν, ἦκειν δὴ φαίνεται ἐπακολουθοῦν τὸ ἡδύ.»

Ὁ οὖν Κέβης ὑπολαβὼν· «Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, ἔφη, εὖ γ' ἐποίησας ἀναμνήσας με. Περὶ γάρ τοι τῶν ποιημάτων, ὧν πεποίηκας ἐντείνας τοὺς τοῦ Αἰσώπου λόγους καὶ τὸ εἰς τὸν Ἀπόλλων προοίμιον, καὶ ἄλλοι τινές με ἤδη ἤροντο, ἀτὰρ καὶ Εὐήνος πρῶην, ὅ,τι ποτέ διανοηθεῖς, ἐπειδὴ δεῦρο ἦλθες, ἐποίησας αὐτὰ πρότερον οὐδὲν πώποτε ποιήσας. Εἰ οὖν τί σοι μέλει τοῦ ἔχειν ἐμὲ Εὐήνω ἀποκρίνασθαι ὅταν με αὐθις ἐρωτᾷ, εὖ οἶδα γὰρ ὅτι ἐρήσεται, εἰπέ τί χρῆ λέγειν.»

«Λέγε τοίνυν, ἔφη, αὐτῷ, ὦ Κέβης, τάλθηθῃ, ὅτι οὐκ ἐκείνω βουλόμενος οὐδὲ τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἀντίτεχνος εἶναι ἐποίησα ταῦτα, ἦδειν γὰρ ὡς οὐ ῥάδιον εἶη, ἀλλ' ἐνυπνίων τινῶν ἀποπειρώμενος τί λέγοι καὶ ἀφοσιούμενος, εἰ ἄρα πολλάκις ταύτην τὴν μουσικὴν μοι ἐπιτάττοι ποιεῖν. Ἦν γὰρ δὴ ἄττα τοιάδε. Πολλάκις μοι φοιτῶν τὸ αὐτὸ ἐνύπνιον ἐν τῷ παρελθόντι βίω, ἄλλοτ' ἐν ἄλλῃ ὄψει φαινόμενον, τὰ αὐτὰ δὲ λέγον· «Ὡ Σώκρατες», ἔφη, «μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου.» Καὶ ἐγώ, ἐν γε τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ὅπερ ἔπραττον, τοῦτο, ὑπελάμβανον αὐτό μοι παρακελεύεσθαι τε καὶ ἐπικελεύειν, ὥσπερ οἱ τοῖς θεοῦσι διακελευόμενοι, καὶ ἐμοὶ οὕτω τὸ ἐνύπνιον ὅπερ ἔπραττον τοῦτο ἐπικελεύειν, μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὔσης μεγίστης μουσικῆς, ἐμοῦ δὲ τοῦτο πρᾶττοντος.»

Κι ὁ Σωκράτης ἀνακάθισε στο στρώμα του, λύγισε τὸ πόδι του καὶ ἀρχισε νὰ το τρίβει με τὸ χέρι. Καὶ καθὼς το ἐτρίβε, εἶπε: «Πόσο παράξενο πράγμα φαίνεται νὰ εἶναι, φίλοι μου, αὐτὸ που οἱ ἄνθρωποι ἀποκαλοῦν ευχάριστο! Πόσο περιέργη εἶναι ἡ φύση του σε σχέση με αὐτὸ πιστεύεται τὸ ἀντίθετό του, τὸ λυπηρό. Καὶ τα δύο αὐτὰ ποτέ δὲν θέλουν νὰ συντρέχουν ταυτόχρονα στον ἄνθρωπο, ὅταν ὁμῶς κανεὶς κυνηγήσει καὶ πιάσει τὸ ἓνα, εἶναι σχεδόν πάντοτε ἀναγκασμένος νὰ πιάσει καὶ τὸ ἄλλο, σαν νὰ ἴναι αὐτὰ τα δύο δεμένα ἀπὸ τὴν ἴδια κορυφῆ. Μου φαίνεται, ἐξακολούθησε, ὅτι ἀν τὰ εἶχε προσέξει αὐτὰ ὁ Αἴσωπος, θὰ εἶχε σκαρώσει ἓναν μῦθο: ὅτι ὁ θεὸς βλέποντας τὴ φραγμᾶρα τοὺς καὶ θέλοντας νὰ τὴν καταλαγιάσει, ἐπειδὴ δὲν τὰ κατάφερε, ἐπίασε καὶ τὰ κόλλησε στις κορυφές τοὺς. Καὶ γι' αὐτὸ λοιπὸν σε ὅποιον ἐρχεται τὸ ἓνα, ἀκολουθεῖ ἐπειτα καὶ τὸ ἄλλο. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐντύπωση ἔχω τώρα κι ἐγώ· ἐπειδὴ ἐνιωθα πόνο στο πόδι ἐξαιτίας τοῦ χαλκά, τώρα μου φαίνεται ὅτι ἐρχεται στο κατόπι τοῦ η ευχαρίστηση.»

Ὁ Κέβης τότε πετάχτηκε: «Μα τὸν Δία, Σωκράτη, εἶπε, ευτυχῶς που μου το θυμίσεες. Με ρώτησε πρὶν λίγο ὁ Εὐήνος καὶ κάποιοι ἄλλοι γιὰ τα ποιήματα που συνέθεσε — ἐνωῶ που ταίριαξες σε ρυθμικοὺς στίχους τοὺς μῦθους τοῦ Αἰσώπου καὶ τὸν ὕμνο πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα —, με ποιο σκεπτικὸ καταπιάστηκες μ' αὐτὰ ἐδῶ που ἦρθες, ἐνῶ ποτέ προηγουμένως δὲν εἶχες ἀσχοληθεῖ με τὴν ποίηση; Ἀν λοιπὸν σ' ἐνδιαφέρει νὰ δώσω ἀπάντηση στον Εὐήνο, ὅταν με ξαναρωτήσῃ, γιὰτί εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ μου ξαναθέσῃ τὸ ἐρώτημα, πες μου τι πρέπει νὰ του πῶ.»

«Νὰ του πεις, λοιπὸν, φίλε μου Κέβη, τὴν ἀλήθεια, ἀπάντησε ὁ Σωκράτης, ὅτι δηλαδὴ καταπιάστηκα με αὐτές τις συνθέσεις, ὄχι γιὰ νὰ συναγωνιστῶ ἐκεῖνον ἢ τα ποιήματά του — τὸ γινώριζα δὲ ὅτι δὲν θὰ ἦταν εὐκόλο κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ ἐπειδὴ προσπαθῶ νὰ ἐρμηνεύσω κάποια ὄνειρα καὶ ἀπὸ εὐσέβεια, μήπως τάχα ἡ προτροπὴ που ονειρεύτηκα τόσες φορὲς ἐννοοῦσε τὴ μουσικὴ αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ἰδοὺ ἀκριβῶς τι συνέβη: Πολλὲς φορὲς στὴν περασμένη μου ζωὴ εἶδα τὸ ἴδιο ὄνειρο, που μου ἐμφανιζόταν με ἄλλη ὄψη κάθε φορὰ, ἀλλὰ πάντοτε με τὴν ἴδια προτροπὴ: "Σωκράτη", μου ἔλεγε, "νὰ καταπιαστῆς με τὴ μουσικὴ, αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐργασία σου." Καὶ ἐγὼ νόμιζα ὅτι τὸ ὄνειρο με προέτρεπε καὶ με παρακινούσε σ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς που ἔκανα ὅλα τα προηγούμενα χρόνια. Ὅπως ἐνθαρρύνουν τοὺς δρομείς, ἔτσι κι ἐγὼ νόμιζα ὅτι τὸ ὄνειρο με ἐνθάρρυνε νὰ ἐπιμένω σε ὅ,τι ἔκανα, νὰ συνθέτῃ δηλαδὴ μουσικὴ. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ἡ μέγιστη μουσικὴ ἡ φιλοσοφία;»

(μετάφραση Εὐ. Παπανούτσος καὶ Χ. Ταμπάκης)

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- ◆ **πειράσομαι**· α' εν. οριστ. μέλλ. του ρ. **πειράσομαι -ῶμαι** (*ἐπειρώμην, πειράσομαι, ἐπειρασάμην / ἐπειράθην, πεπείραμαι*): [+τελικό απρμφ.] δοκιμάζω, προσπαθώ να || [+πλάγια ερώτ.] δοκιμάζω αν ή πώς || [+γεν.] επιχειρώ έφοδο εναντίον, δοκιμάζω κάτι, έχω πείρα κάποιου πράγματος ή προσώπου, γνωρίζω κάποιον || [+ειδική πρότ.] έχω αποκτήσει πείρα ότι || [+κατηγορηματική μτχ.] προσπαθώ να || [απόλυτο] έχω προσωπική πείρα, γνωρίζω από πείρα.
- ◆ **φοιτᾶν**· απρμφ. ενεστ. του ρ. **φοιτάω -ῶ** (*ἐφοίτων, φοιτήσω, ἐφοίτησα, πεφοίτηκα*) = [+εμπρόθετο : εἰς +αιτιατ., πρὸς +αιτιατ., παρὰ +αιτιατ., ἐπί +αιτιατ., ἐπί +δοτ.] επισκέπτομαι κάποιον, γίνομαι ή είμαι μαθητής κάποιου, περιφέρομαι, πηγαينوέρχομαι κάπου, συχνάζω κάπου για να πετύχω κάτι.
- ◆ **συλλεγόμενοι**· μτχ. ενεστ. του ρ. **συλλέγομαι** (*συνελεγόμεην, συλλέξομαι / συλλεγήσομαι, συνελεξάμην / συνελέχθην / συνελέγην, συνείλεγμαι, συνειλεγμένος ήν*) = (μέσο) συλλέγω, συγκεντρώνω, μαζεύω, συναθροίζω για τον εαυτό μου || (παθητικό) συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι· συγκαταλέγομαι, λογαριάζομαι, υπολογίζομαι μεταξύ...
- ◆ **ἔωθεν** > **ἔως** (γεν. + αιτ. ἔω) = η ανατολή < **ἔωθεν** (επίρρ.) από τα χαράματα, από πολύ νωρίς, από την αυγή.
- ◆ **άνοιχθείη**· ευκτ. παθητ. αορ. α' του ρ. **άνοίγομαι ή άνοιγνυμαι** (*άνεψιγόμην, άνοιξομαι, άνεψύχθην, άνεψύγμαι, άνεψύγμην, άνεψύξομαι*) = είμαι ή μένω ανοιχτός || (μτφ.) αποκαλύπτομαι.
- ◆ **διατρίβοντες**· μτχ. ενεστ. του ρ. **διατρίβω** = [μεταβατικό] τρίβω δυνατά· καταναλώνω, φθείρω || [απόλυτο] χάνω καιρό, αργοπορώ || *διατρίβω λέγων* = χάνω καιρό μιλώντας || *διατρίβω μετά τινος* = συνομιλώ με κάποιον.
- ◆ **πρώ και πρώϊ** (επίρρημα → *πρωιαίτερον και πρωιαίτερον, πρωιαίτατα και πρωαίτατα*) = νωρίς, με την ανατολή, πρωινιάτικα.
- ◆ **είσημην**· παρατ. του ρ. **είσέρχομαι / είσειμι** (*είσηα / είσήειν, είσειμι, είσηλθον, είσελήλυθα, είσεληλύθειν*) = εισέρχομαι, μπαίνω μέσα || *είσέρχομαι παρά τινα* = μπαίνω μέσα και μένω κοντά σε κάποιον.
- ◆ **έπυθόμεθα**· οριστ. αορ. β'. του **πυθάνομαι** (*έπυθανόμην, πέυσομαι, έπυθόμην, πέπυσμαι, έπέπυσμην*) = [+ειδική πρότ.] πληροφορούμαι ότι.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

◆ Το σωκρατικό πρόβλημα

Ένα μεγάλο πρόβλημα στην ιστορία της αρχαίας φιλοσοφίας αποτελεί η προσωπικότητα του Σωκράτη, η φιλοσοφική του ενασχόληση και η διδασκαλία του. Δεδομένου ότι ο ίδιος ο φιλόσοφος δεν άφησε γραπτά τεκμήρια της σκέψης του, είμαστε αναγκασμένοι να στρεφόμαστε σε έμμεσες πηγές για να μάθουμε πώς έζησε και τι ακριβώς δίδασκε. Οι πλέον άμεσες πηγές που διαθέτουμε είναι ο Πλάτων, ο Ξενοφών και ο Αριστοφάνης, λιγοστά αποσπάσματα των λεγόμενων «Σωκρατικών» φιλοσόφων, κατά δεύτερο λόγο και ο Αριστοτέλης. Ο Γερμανός φιλόλογος Schleiermacher, στα τέλη του 19ου αιώνα, υπήρξε ο πρώτος που ιστοριογράφησε πάνω στο σωκρατικό πρόβλημα. Οι έρευνές του έθεταν το ζήτημα ως εξής: πώς θα γνωρίσουμε τον Σωκράτη και τη φιλοσοφία του με ιστορική εγκυρότητα; Δυστυχώς η μετέπειτα έρευνα απέδειξε ότι κάτι τέτοιο είναι πολύ αμφίβολο.

Αδιαφιλονίκητο ιστορικό γεγονός είναι ότι υπήρξε ένας Αθηναίος με το όνομα «Σωκράτης», ο γιος του Σωφρονίσκου. Συμπεραίνουμε ότι δεν ήταν συνηθισμένος άνθρωπος επειδή α) μόρεσε να γίνει «ήρωας» μιας τόσο μεγάλης και πλούσιας σε επιδράσεις λογοτεχνίας, όπως είναι οι διάλογοι των Σωκρατικών, και β) επειδή δεν πέθανε στη φυλακή με πολύ συνηθισμένο τρόπο. Από τη μία πλευρά λοιπόν υπάρχει άφθονη και κατά φορές εξαιρετη φιλολογία, λογοτεχνικού χαρακτήρα, γι' αυτήν την προσωπικότητα. Από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει ικανή ιστορική τεκμηρίωση, διότι κανείς σύγχρονός του δεν έγραψε γι' αυτόν με ιστορική πρόθεση. Εκείνο που μας απομένει είναι να κατανοήσουμε τον Σωκράτη ως κεντρικό θέμα μιας ομάδας φιλοσοφικών και λογοτεχνικών κειμένων, τα οποία αναφέρονται σ' αυτόν μέσα από διάφορα «μοτίβα»: αποδίδοντάς του δηλαδή κάποια επεξεργασμένα χαρακτηριστικά, μέσα από τα οποία οι μαθητές του ή άλλοι στοχαστές προσπαθούν να συνθέσουν τον — κατά τη γνώμη τους — ιδανικό τύπο του φιλοσόφου.

◆ Τα «μοτίβα» που απευθύνονται στον Σωκράτη

α) Η άρνηση της γραπτής έκφρασης. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αυτό το «μοτίβο» είναι διαδεδομένο στην ομάδα των Σωκρατικών. Η φιλοσοφική ιστοριογραφία της ύστερης αρχαιότητας αναφέρει ολόκληρο κατάλογο φιλοσόφων, οι οποίοι επίσης δεν έγραψαν τίποτε. Και μάλιστα είναι όλοι ανεξάρτητα φιλόσοφοι, οι οποίοι είτε εγγράφονται συνειδητά στην παράδοση του Σωκράτη είτε διαμορφώθηκαν από τη φιλοσοφική λογοτεχνία ως τύποι ανταγωνιστικοί προς τον Σωκράτη (π.χ. ο Πυθαγόρας της μεταγενέστερης παράδοσης ή ο Πύρρων ο Ηλείος). Το νόημα του συγκεκριμένου μοτίβου έγκειται α) εν μέρει στην αντίθεση της εξωτερικευμένης γνώσης προς την εσωτερική διδασκαλία και β) εν μέρει στην αντίθεση του ζωντανού διαλόγου προς το γραπτό κείμενο. Έτσι ένα απλό ιστορικό γεγονός, η αποχή από τη συγγραφική δραστηριότητα, ανάγεται σε φιλοσοφική αρχή από τη μεταγενέστερη λογοτεχνία.

β) Η προτεραιότητα της ενασχόλησης με την ψυχή. Ο Σωκράτης δεν ξεκίνησε ο ίδιος τον ηθικό προβληματισμό. Ωστόσο απέδωσε επιτακτική προτεραιότητα στη μέριμνα των ανθρώπων για την ψυχή τους, παραμερίζοντας έτσι το ενδιαφέρον της φιλοσοφίας για τη φύση και την επιστήμη. Με τον τρόπο αυτό επαναπροσδιόρισε τον όρο «ψυχή» και του απέδωσε ιδιαίτερο νόημα: η ψυχή θα είναι η εσώτερη ουσία του ανθρώπου, η οποία θα πρέπει να «σωθεί» από επιβλαβείς συμπεριφορές (JAEGER [1959] 2: 87 κ.ε.). Κάτι τέτοιο μπορεί να σημαίνει και άρνηση της πολιτικής συμπεριφοράς και της κοσμολογικής πολυγνωσίας, τη διεκδίκηση της εσωτερικής ανεξαρτησίας και της απάθειας (GIGON [1947]: 44). Εκδηλώνεται όμως διαφορετικά σε κάθε Σωκρατικό: στον **Αντισθένη** εκδηλώνεται με μία ανηλεή περιφρόνηση όλων των παραδοσιακών αξιών (κυνισμός), ενώ στον **Αρίστιππο** ευδοκιμεί ως ικανότητα αυτοκυριαρχίας σε κάθε είδους περίσταση. Στον **Πλάτωνα** η ηθική προτροπή υποτάσσεται στην οντολογική ενατένιση του υπερβατικού αγαθού. Στον **Ξενοφώντα** πάλι ο Σωκράτης εμφανίζεται ως καθαρά ηθικός στοχαστής, που έχει ακούραστα στραμμένη την προσοχή του στη διαπαιδαγώγηση των ανθρώπων.

γ) Ο τύπος του διανοούμενου στην κωμωδία: Υπήρχαν αρκετές κωμωδίες που έβαζαν στο στόχαστρο της γελοιοποίησης φιλοσόφους της εποχής: οι *Πανόπτες* του Κρατίνου, οι *Κόλακες* του Ευπόλιδος (διακωμωδούνταν ο Πρωταγόρας), ο *Κόννος* του Αμειψία. Στις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη (423 π.Χ.) ωστόσο βρίσκουμε να διατυπώνονται οι πρώτες νύξεις ενάντια στη δραστηριότητα του Σωκράτη, όταν εκείνος βρισκόταν στην ηλικία των 45 ετών. Θα πρέπει επομένως ήδη ο φιλόσοφος να αποτελεί ήδη ξεχωριστή μορφή, για να χρησιμοποιηθεί ως σύμβολο της ομάδας των διανοούμενων. Στο έργο σχηματίζεται η εικόνα ενός Σωκράτη ο οποίος διατηρεί σχολή, οι σπουδαστές της οποίας ασχολούνται με τις διάφορες επιστήμες και με παράξενα προβλήματα — στοιχείο που επισύρει αναπόφευκτα την αντίθεσή του ή μάλλον τη ρήξη του με τα θρησκευτικά ιδεολογήματα. Οι κατηγορίες που εκτοξεύονται από τον Αριστοφάνη θα μπορούσαν να διατυπωθούν σε τρεις φράσεις:

- Ο διανοούμενος που ερευνά τα «μετέωρα», τις αιτίες των ουράνιων φαινομένων => αλαζονεία και αθεΐα.
- Ο σοφιστής που εφαρμόζει με τρόπο ασύδοτο μία τεχνική πειθούς των ανθρώπων => κακοήθεια.
- Ο έμπορος που πληρώνεται για την εκπαίδευση που παρέχει => κερδοσκοπία.

Τι συμβολή είχε το έργο στην καταδίκη του φιλοσόφου; Παρότι ο Αριστοφάνης θεωρούσε τις *Νεφέλες* το καλύτερο έργο του, το κοινό δεν φαίνεται να εκτίμησε την κωμωδία, με αποτέλεσμα αυτή να καταταγεί τελευταία στους αγώνες εκείνης της χρονιάς. Οπότε δεν μπορούμε να πούμε ότι βρήκε απήχηση η προσπάθεια του Αριστοφάνη στο αθηναϊκό κοινό. Πάντως θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι η εικόνα του Σωκράτη που κατασκευάζεται αποτελεί μία διεστραμμένη γελοιογραφία.

—> Αν σε κάτι φαίνεται να επηρέασε βάσιμα ο Αριστοφάνης, αυτό θα πρέπει να είναι η σωκρατική φιλολογία, η οποία έκανε τα πάντα για να συνθέσει μία εικόνα του φιλοσόφου αντίθετη από τις διαστροφικές εμπνεύσεις του κωμικού ποιητή.

δ) Ο τύπος του είρωνα φιλοσόφου. Οι διάλογοι του Πλάτωνα θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι ανήκουν στο είδος των «σωκρατικών λόγων», είδος το οποίο καλλιεργήθηκε αμέσως μετά τον θάνατο του Σωκράτη από ανθρώπους που βρίσκονταν σε σχέση μαζί του. Ο ίδιος ο Πλάτων φαίνεται να στηρίχθηκε αρκετά σε υλικό που προερχόταν από αυτά τα γραπτά. Στα δικά του κείμενα αντιπαράθενται συχνά δύο τύποι φιλοσόφων: α) Ο ένας τύπος φιλοσόφου είναι εκείνος ο οποίος επιδεικνύει στάση εμβρίθειας απέναντι στη γνώση, συνοδευόμενη από ματαιοδοξία και έλλειψη αντικειμενικότητας. Δεν ενδιαφέρεται για την ουσία του πράγματος που συζητείται και είναι ικανός να κάνει οιαδήποτε παραχώρηση, προκειμένου να εντυπωσιάσει και να γίνει αρεστός. Η στάση του συνολικά είναι υβριστική και θα χαρακτηριζόταν από την έννοια της **αλαζονείας**. Σ' αυτόν τον τύπο ο Πλάτων συγκαταλέγει αυτούς τους οποίους συστηματικά αποκαλεί «σοφιστές». β) Από την άλλη πλευρά υπάρχει η αντίθετη έννοια της **ειρωνείας** (κατά τον Αριστοτέλη, **GIGON** [1947]: 65). «Ο *είρων* είναι το αντίθετο του περήφανου για τις γνώσεις του καυχησιάρη· είναι ο άνθρωπος ο οποίος έχει πεισθεί, εν μέρει σοβαρά και εν μέρει φαινομενικά, για την άγνοια και τη μηδαμινότητά του. Αυτός είναι ο Σωκράτης, όπως τον περιγράφουν τόσο ο **Πλάτων** όσο και ο **Αισχίνης** (κατά τη μαρτυρία του Κικέρωνα).» Εκτός αυτού, πάντως, ο Σωκράτης είναι ο απόλυτα αντικειμενικός, ο μόνος φιλόσοφος, αυτός που είναι απόλυτα δεμένος με τον **λόγο**. Και σ' αυτό, κατά τον Πλάτωνα, είναι ριζικά αντίθετος από τον «σοφιστή». Όταν λοιπόν ο Πλάτων αντιπαράθετει τον Σωκράτη στους Σοφιστές, δεν ενδιαφέρεται για την ιστορική πληροφόρηση αλλά για την επεξεργασία της βασικής αντίθεσης του αληθινού και του ψευδούς φιλοσόφου. Άλλοι τέτοιοι τύποι: ο Τίμων ο Μισάνθρωπος και ο Σίμων ο Παπουτσής (για τους «διαλόγους με υποδηματοποιούς», βλ. Διογένους Λαερτίου Β' §§122-123).

Κατά τον **ΒΛΑΣΤΟ** [1991]: 72 η σωκρατική ειρωνεία έγκειται στην απόκρυψη της αλήθειας από τον δάσκαλο για λόγους προτρεπτικούς, προκειμένου δηλαδή οι μαθητές να εμπλακούν στην ελεγκτική επιχειρηματολογία και να ανακαλύψουν από μόνοι τους την αλήθεια.

ε) Ο θάνατος του φιλοσόφου. Ο Σωκράτης δικάστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο το 399 π.Χ. Η κατηγορία παραδίδεται από πολλούς συγγραφείς (Πλάτων, Ξενοφών, Διογένης Λαέρτιος) και είναι γνωστή: «*ή μὲν γραφή κατ' αὐτοῦ τοιάδε τις ἦν. ἀδικεῖ Σωκράτης οὐς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων. ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς τε νέους διαφθείρων*» (Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, Α' 1). Έξι τουλάχιστον χρόνια μετά την εκτέλεση (μπορεί και αργότερα) ο Αθηναίος λογογράφος **Πολυκράτης** φαίνεται ότι επισκέφθηκε το αθηναϊκό κρατικό αρχείο και συνέταξε ένα αντίγραφο του κατηγορητηρίου, από το οποίο διασώζονται αρκετά αποσπάσματα (**GIGON** [1947]: 27). Το 430/1 π.Χ. είχε προταθεί ένα ψήφισμα από κάποιον Διοπέιθη, το οποίο όριζε «*εἰσαγγέλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσίων διδάσκοντας*» (Πλούταρχος, *Περικλής*, 32). Μαθαίνουμε λοιπόν ότι τέτοιες δίκες για ασέβεια κινήθηκαν εις βάρος του φιλοσόφου Αναξαγόρα (~433/2 π.Χ.), στενού φίλου του Περικλή, και του σοφιστή Πρωταγόρα. Το πλέον σύνηθες όμως ήταν να μην παρουσιάζεται κανείς σε τέτοιες δίκες και να αυτοεξορίζεται εγκαίρως σε κάποια άλλη πόλη. Ακόμη και μετά την επιβολή της ποινής, ήταν σχετικά εύκολη η δωροδοκία των δεσμοφυλάκων και η φυγάδευση προς κάποια άλλη πόλη. Ο Σωκράτης όμως έμεινε και δικάστηκε, υπακούοντας στην ετυμηγορία της πόλης. Το δικαστήριο που τον δίκασε ήταν ένα τμήμα της Ηλιαίας, του λαϊκού δικαστηρίου, και αποτελούνταν από 501 πολίτες δικαστές. Η δημοκρατική Αθήνα διέπραξε άλλο ένα μεγάλο σφάλμα και η φιλοσοφία απέκτησε έναν από τους μεγαλύτερους μάρτυρές της.

Τα ερωτήματα που παραμένουν αναπάντητα είναι: γιατί ο Σωκράτης δεν κλήθηκε νωρίτερα σε απολογία, γιατί η καταγγελία έγινε το 399 π.Χ., γιατί κρίθηκε ένοχος και γιατί καταδικάστηκε σε θάνατο;

Δυστυχώς τα συγγράμματα που αφορούν τη δίκη απέχουν πάρα πολύ χρονικά από το γεγονός. Τα απολογητικά κείμενα του **Λυσία**, του **Πλάτωνα** και του **Ξενοφώντα** φαίνεται να αντλούν από κείμενα άλλων συγγραφέων, τα οποία έχουν χαθεί. Το ίδιο το κατηγορητήριο του Πολυκράτη μας επιτρέπει να δούμε ότι ο πραγματικός του στόχος δεν ήταν ο ίδιος ο Σωκράτης, αλλά η ήδη ανθούσα και πλούσια σε επιρροές λογοτεχνία των Σωκρατικών, τους οποίους προσπαθεί να καταπολεμήσει ως επικίνδυνους αντιπάλους. Αντίστοιχα, όταν ο Λυσίας δημοσιεύει το απολογητικό του κείμενο για τον Σωκράτη, σκοπός του είναι μάλλον να κατατροπώσει τον αντίπαλό του Πολυκράτη. Το ίδιο συμβαίνει και με τα απολογητικά συγγράμματα των Σωκρατικών: δεν τους ενδιαφέρει να διατηρήσουν με πιστότητα την ανάμνηση και τα λόγια του Σωκράτη. Μάλλον επιδιώκουν να δείξουν με αυτήν την αφετηρία πώς αντιμετωπίζει τον θάνατο ο αληθινός φιλόσοφος. Και πάλι δηλαδή δημιουργείται ένα μοτίβο.

Η σκοπιμότητα της δίκης. Δεν κρίνεται πάντως ότι η κατηγορία μπορούσε να στοιχειοθετηθεί με βέβαιο τρόπο και η δίκη δεν είναι ανοιχτή αλλά κλειστή. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι είχε έντονα πολιτικό χαρακτήρα. Υποκινήθηκε από παράγοντες των δημοκρατικών και διεξήχθη λίγα χρόνια μετά την πανωλεθρία στους Αιγός Ποταμούς, το καθεστώς των Τριάκοντα και τον επακολουθήσαντα εμφύλιο πόλεμο.

Στόχος θα πρέπει να ήταν ο κύκλος του Σωκράτη, και όχι τόσο ο ίδιος ο φιλόσοφος. Πράγματι, οι φίλοι και οι μαθητές του Σωκράτη προέρχονταν κυρίως από τους αριστοκρατικούς κύκλους της Αθήνας και όχι από τις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις του δήμου. Όλοι οι νεαροί με τους οποίους συναναστρεφόταν και τον ακολουθούσαν πιστά, φιλοδοξούσαν να διαδραματίσουν ρόλο στα πολιτικά πράγματα της Αθήνας. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός ότι αμέσως μετά την εκτέλεση πολλοί από αυτούς εγκαταλείπουν την Αθήνα για άλλες πόλεις. Αυτό φαίνεται να έπραξε και ο Πλάτων, ξεκινώντας ένα μεγάλο ταξίδι, που τον οδήγησε αρχικά στην Κάτω Ιταλία και έπειτα στη Σικελία, όπου μαρτυρείται ότι συνέπεσε με την παρουσία και δύο άλλων Σωκρατικών, του Αισχίνη και του Αρίστιππου (GIGON [1947]: 38). Η καχυποψία λοιπόν για τυχόν απειλή του πολιτεύματος θα πρέπει να ήταν έντονα παρούσα στο πολιτικό σκηνικό. Ούτε είναι όμως βέβαιο ότι οι δημοκρατικοί ήθελαν να εξοντώσουν τον Σωκράτη.

◆ Αναζητώντας τις μαρτυρίες για τον Σωκράτη

Ο **Ξενοφών** δεν είναι φιλόσοφος και τα απομνημονεύματά του γράφτηκαν πολλά χρόνια μετά από τη δίκη και με σκοπό απολογητικό. Έτσι, από τη μία ο **Πλάτων** αλλοιώνει τη σωκρατική διδασκαλία, από την άλλη ο **Ξενοφών** δεν την αποδίδει. Από τον Πλάτωνα έχουν σωθεί όλα του σχεδόν τα γραπτά έργα, που καταλαμβάνουν πέντε μεσαίου σχήματος τόμους, ενώ οι ασφαλείς μαρτυρίες για τον **Αντισθένη** ίσως μπορούν να συγκεντρωθούν σε τριάντα σελίδες, για τον **Ευκλείδη** σε δέκα και για τον **Αρίστιππο** περίπου σε πενήντα. Ο **Αριστοτέλης** επίσης συνήθως ερμηνεύει προηγούμενους φιλοσόφους μέσα από δικά του φιλοσοφικά σχήματα. Ωστόσο έχει το πλεονέκτημα ότι γνώριζε πηγές που σήμερα έχουν χαθεί (Αντισθένης, Αισχίνης) και ήταν εξοικειωμένος με την προφορική παράδοση της Ακαδημίας. Ο **Αισχίνης** περιγράφεται σε ορισμένες διηγήσεις ως ο Σωκρατικός εκείνος ο οποίος στάθηκε ο πιο οικείος στον Σωκράτη και στην οικογένειά του, ανθρώπινα και κοινωνικά (GIGON [1947]: 38).

Δύο στοιχεία είναι κοινά και στις τρεις βασικές πηγές μας (Αριστοφάνης, Πλάτων, Ξενοφών):

α) το ενδιαφέρον του Σωκράτη για τη μελέτη της φύσης (κυρίως για την παρατήρηση των μετεώρων)

(* Από τους Σωκρατικούς μόνον ο Αρίστιππος και ο Αντισθένης υποστηρίζουν την αταλάντευτη απόρριψη της φυσικής επιστήμης και της φυσικής φιλοσοφίας. Ο Πλάτων αφήνει κάποιο περιθώριο, ενώ και ο φιλοσοφικός βίος στον *Θεαίτητο* (173c) εμφανίζει αυτό το ενδιαφέρον (υπονοείται ως πρότυπο ο Αναξαγόρας).

β) συναναστρεφόταν ανθρώπους πλούσιους, αν και ο ίδιος ήταν φτωχός — και μάλιστα δεν εργαζόταν.

Κατά τον Γρ. ΒΛΑΣΤΟ [1991] υπάρχει η δυνατότητα να ακούσουμε τη φωνή του Σωκράτη σε ορισμένους από τους «ελεγκτικούς», πρώιμους διαλόγους του Πλάτωνα, και ειδικά στον Γοργία.

Ο Ch. ΚΑΗΝ [1998] υποστήριξε ότι η μοναδική αξιόπιστη πηγή μας για τον ιστορικό Σωκράτη είναι ο Πλάτων, από τον οποίο άντλησαν οι υπόλοιποι. Δεδομένου όμως ότι η φιλοσοφία του Πλάτωνα είναι ήδη διαμορφωμένη στους διαλόγους, είναι αδύνατο να μάθουμε τι ανήκει στον ιστορικό Σωκράτη.

- ◆ **Απήχηση.** Οι **Διαφωτιστές** είδαν στο πρόσωπο του Σωκράτη τον ελεύθερο άνθρωπο που πέφτει θύμα της αδιαλλαξίας της πόλης του. Ο Condorcet θεωρεί το θάνατο του Σωκράτη «ένα σημαντικό γεγονός για την ιστορία της ανθρωπότητας». Υποτίθεται ότι η ελεύθερη, λογική σκέψη θανατώνεται από τον φανατισμό και την προκατάληψη. Ο **Hegel** υπήρξε ο πρώτος που εκτίμησε τη μαρτυρία του Ξενοφώντα. Στα πλαίσια της *Ιστορίας της Φιλοσοφίας* του, ο θάνατος του Σωκράτη αποκτά τραγικές διαστάσεις, καθώς βλέπει στο γεγονός αυτό τη σύγκρουση δύο διαφορετικών λόγων: η νομιμοποίηση που παράγει ο φιλοσοφικός λόγος και το νόμιμο που παραδέχεται ο πολιτικός λόγος. Η ερμηνεία του γνώρισε μεγάλη απήχηση. Σύμφωνα με τον Hegel, ο σωκράτης εμφανίζεται στη μεταβατική εκείνη εποχή κατά την οποία οι Σοφιστές είχαν ήδη προετοιμάσει εισηγούμενοι στην πόλη την παιδεία, παίρνοντας έτσι τη θέση των ιερέων-διδασκάλων. Θέματα που άλλοτε ήταν αδιαπραγμάτευτα, εφόσον αποτελούσαν δεδομένα της πίστης, γίνονται τώρα αντικείμενα έρευνας και υπόκεινται στη δικαιοδοσία της παιδείας, συγκροτούν τον όρο αυτόν. Ο Σωκράτης έρχεται στο σημείο αυτό να υπερβεί τους Σοφιστές, σκεπτόμενος και υποστηρίζοντας με λογικά επιχειρήματα την ύπαρξη αυτού του αντικειμενικού, δηλαδή του καθολικού (*καθόλου*). Ο θάνατος του Σωκράτη λοιπόν ήταν δίκαιος και συνάμα τραγικός. Στα τέλη του 19ου αιώνα, ο Σωκράτης γίνεται σύμβολο για τους **Άγγλους ριζοσπάστες** διανοητές, όπως ο George Grote και ο J. S. Mill. Ο πρώτος θέτει ουσιαστικά τις βάσεις για τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής ιστορίας με το μνημειώδες έργο του, ενώ παράλληλα πολιτεύεται και επιδιώκει να εκλεγεί ως βουλευτής προκειμένου να κατορθώσει την κοινωνική μεταρρύθμιση. Τον Σωκράτη επικαλούνται από την άλλη μεριά και οι χριστιανοδημοκράτες, ενώ η ερμηνεία του Nietzsche, ο οποίος αναπτύσσει αντιχριστιανικές φιλοσοφικές θέσεις, δεν παραλείπει να στραφεί στον πρόλογο της *Γενεαλογίας της Ηθικής* εναντίον ακριβώς των Άγγλων ριζοσπαστών.

◆ **Περί παθών**

Μετά το λύσιμό του ο Σωκράτης αισθάνεται ανακούφιση. Παρατηρεί ότι η ευχαρίστηση και η δυσαρέσκεια ακολουθούν η μία την άλλη αναπόφευκτα, σαν να ήταν δεμένες από το ίδιο κεφάλι. Θα πρέπει να εννοήσουμε ότι εκεί που τελειώνει η μία αρχίζει η άλλη, ή, με άλλα λόγια, καθένα από αυτά τα συναισθήματα είναι η αρνητική όψη του άλλου. Σχηματίζεται έτσι ένας φαύλος κύκλος, διότι αναπόφευκτα κάθε ευχαρίστηση θα καταλήξει σε δυσαρέσκεια και το αντίστροφο. Σ' αυτόν τον φαύλο κύκλο είναι εγκλωβισμένο το σώμα μας, και όποιος υποτάσσεται στις τάσεις των παθών που το διαπερνούν υποκύπτει στην αδιέξοδη νομοτέλεια του φυσικού κόσμου. Το θαυμαστό όμως είναι ότι ο φιλόσοφος παραμένει κύριος του εαυτού του έως το τέλος και δεν παρασύρεται από τις παράλογες ορμές των παθών. Η παρουσία της Ξανθίππης χρησιμεύει για να σχηματιστεί η αντίθεση της γυναίκας που οδύρεται, του άλογου παιδιού που είναι κι αυτό παρόν, με την όλο επίγνωση αυτοκυριαρχία του φιλοσόφου.

Παρατήρηση: η λέξη «**κορυφή**» πώς θα πρέπει να μεταφραστεί; Προτεινόμενες μεταφράσεις είναι «κεφάλι» ή «άκρο»; Προτιμήσαμε να αφήσουμε αμετάφραστη τη λέξη διότι θεωρούμε ότι έχει τη σημασία της κορύφωσης του πάθους, που σημαίνει ότι εννοείται μία κλιμάκωση έντασης. Αντίθετα ο **CHERLONNEIX** θεωρεί

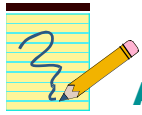
ότι η ένταση είναι αντιστρόφως ανάλογη στα άκρα και ότι εντέλει δοκιμάζουμε πάντα ανάμικτα συναισθήματα. Αντέτεινα το χωρίο της *Πολιτείας* όπου παλεύουν μέσα μας τα συναισθήματα.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- ◆ **Ερωτηματικές** ονομάζονται οι προτάσεις που εκφράζουν κάποιου είδους **απορία**, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο.
- ◆ Διακρίνονται σε προτάσεις **ολικής άγνοιας** (επιδέχονται απάντηση με ναι ή όχι) και προτάσεις **μερικής άγνοιας** (ζητούν κάποια πληροφορία).

ΕΥΘΕΙΕΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ	ΠΛΑΓΙΕΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Κύριες προτάσεις κρίσης ή επιθυμίας ◆ ΔΙΑΙΡΕΣΗ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <ul style="list-style-type: none"> α) Μερικής άγνοιας: εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες (τίς, πότερος, πόσος, ποῖος, πηλίκος, ποδαπός) ή με ερωτηματικά επιρρήματα (ποῦ, ποῖ, πόθεν, πῆ, πῶς) Π.χ.: – τί δ' ἔστι τὸ κακὸν τοῦτο καὶ ποῖ τείνει; – ποῖ ἄγομεν καὶ παρὰ τίνας τοὺς κάμνοντας τὰ σώματα; β) Ολικής άγνοιας μονομελείς ή διμελείς: εισάγονται με ερωτηματικά μόρια (ἀρα, ἀρά γε, ἦ, οὐκοῦν, οὐκοῦν, μή, ἄλλο τι ἦ) ή και χωρίς μόρια (πότερον ή πότερα - ἦ) Π.χ.: – ἀρ' οὖν ἀγαθαὶ μέν αἰ ὠφέλιμοι κακαὶ δέ αἰ βλαβεραὶ εἰσιν; – οὐκοῦν ἀποκρινεῖ; ◆ ΕΚΦΟΡΑ: <ul style="list-style-type: none"> α) Οι ερωτηματικές κρίσης (άρνηση οὐ) εκφέρονται με: οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική β) Οι ερωτηματικές επιθυμίας (άρνηση μή) εκφέρονται με: απορηματική υποτακτική ◆ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: οι ευθείες ερωτήσεις τελειώνουν πάντοτε με ερωτηματικό 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις κρίσης ή επιθυμίας ◆ ΔΙΑΙΡΕΣΗ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <ul style="list-style-type: none"> α) Μερικής άγνοιας: εισάγονται με ερωτηματικές-αναφορικές αντωνυμίες, ερωτηματικά-αναφορικά επιρρήματα Π.χ.: – ἠπόρουν τί ποτε λέγει – ἐβουλεύοντο πῶς ἂν τὴν μάχην συμφορώτατα ποιήσαιτο β) Ολικής άγνοιας μονομελείς ή διμελείς: εισάγονται με εἰ, ἐάν, ἄν· πότερον - ἦ· εἴτε... εἴτε· εἰ... ἦ Π.χ.: – ἠρώτων αὐτόν εἰ ἀναπλεύσειεν ἔχων ἀργύριον – ἐπήροντο εἰ παραδοῖεν Κορινθίους τὴν πόλιν – ὅθεν καὶ ἀπορεῖται πότερόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν μαθητὸν ἢ ἐθιστόν ◆ ΕΚΦΟΡΑ: <ul style="list-style-type: none"> α) Οι πλάγιες κρίσης (άρνηση οὐ) εκφέρονται με: οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική, ευκτική του πлагίου λόγου β) Οι πλάγιες επιθυμίας (άρνηση μή) εκφέρονται με: απορηματική υποτακτική, ευκτική του πлагίου λόγου ◆ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΘΕΣΗ: <ul style="list-style-type: none"> α) υποκείμενο απρόσωπων ρημάτων και φράσεων β) αντικείμενο σε ρήματα με τη σημασία του: ερωτώ, απορώ, λέω, γνωρίζω, φροντίζω, εξετάζω,... γ) επεξήγηση κυρίως σε αντωνυμίες ◆ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Μετά από ρήματα που δηλώνουν φροντίδα, προσοχή, παρασκευή, προφύλαξη, ακολουθεί πλάγια ερωτηματική πρόταση που εισάγεται με το ὅπως και εκφέρεται με οριστική ή ευκτική (του πлагίου λόγου) μέλλοντα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

❶ Στα παραδείγματα που ακολουθούν να βρεθούν οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις, να προσδιοριστεί η συντακτική τους θέση και να δικαιολογηθεί η έγκλιση εκφοράς τους. Προσοχή: δεν είναι όλες οι δευτερεύουσες των παραδειγμάτων πλάγιες ερωτηματικές.

1. *ὁ Πείσανδρος ἠρώτα ἕνα ἕκαστον τῶν ἀντιλεγόντων, εἴ τινα ἐλπίδα ἔχει σωτηρίας τῇ πόλει.*
2. *ὁ δὲ Μειδίας συμμειξας τῷ Δερκυλίδῃ ἠρώτα ἐπὶ τίσιν ἂν σύμμαχος γένοιτο.*
3. *καὶ γὰρ ἂν αἰσχυνοίμην, εἴ τῃ δόξαιμι τῶν πολιτῶν ἤττον φροντίζειν τῆς ἐκείνου δόξης ἢ τῶν ἑαυτοῦ κινδύνων.*
4. *καὶ περὶ τῶν σκευῶν ἠρώτων αὐτόν, πότερα παραλήψεται ἢ ἴδια σκευὴ ἔχων ἤκοι ἐπὶ τὴν ναῦν.*
5. *καίτοι σκέψασθε πῶς ἐπὶ τῶν προγόνων ταῦτ' εἶχεν.*
6. *σκέψασθε γὰρ τοῦτο, ὧ ἄνδρες δικασταί, εἰ μὴ ἐμὲ νυνί, ἀλλὰ τὸν Παρμένοντα ἐδίωκεν Ἀπατούριος οὐτοσί.*
7. *ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον ἐτήρουν, ὅπως μὴδὲν μῆτε τῶν πατρίων καταλύσουσιν μῆτ' ἔξω τῶν νομιζομένων προσθήσουσιν.*
8. *ἀπορῶ δ' ὅ τι χρήσωμαι τοῖς ὑπολοίποις καὶ τίνος πρώτου μνησθῶ καὶ ποίου δευτέρου.*
9. *ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ πλήν ἢ τῷ θεῷ.*
10. *ἐν ἐκείνῳ μὲν οὖν τῷ χρόνῳ ταπεινὸς ἦν, οὐκ ἔχων ὅ τι χρήσαιτο τοῖς αὐτοῦ κακοῖς.*
11. *εἰ δὲ δόξαιμι μὴδὲν προσῆκον τοσαῦτα χρήματ' ἐγκαλέσαι, διαβληθείην ἂν τὸν ἅπαντα βίον.*
12. *ὡς δ' ἂν ἕκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοιτο, τοῦτο δὴ πειράσομαι λέγειν.*
13. *οὐ δῆλόν ἐστι τῷ στρατηγῷ εἰ συμφέρει στρατηγεῖν.*
14. *ἄδηλον ἦν ὁπότε τις ἐπελθὼν... ἀφαιρήσεται.*
15. *εἰ μέγα ἀγαθὸν ἢ φιλία ἀνθρώποις (ἐστί), καὶ τοῦτο ἐπισκεψώμεθα.*
16. *ὁ οὖν Κύρος τῶν ἐπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο ποίοις οὐ χρῆ θηρίοις πελάζειν καὶ ποῖα χρῆ θαρροῦντα διώκειν.*
17. *ἠρώτα αὐτόν πόσον χρυσίον ἔχοι.*

❷ Μετάτρεψε στα αρχαία ελληνικά τις ακόλουθες φράσεις:

1. Ρώτησε αν (εἰ) ἦταν κάποιος σοφότερος ἀπὸ ἐμένα.
2. Ρώτησαν (ἐπερωτῶ) αν θα παραδώσουν (ευκτ. αορ.) στους Κορινθίους τὴν πόλη.
3. Σκέψου (σκοπῶ) τι καλὸ θα κάμεις (ἐργάζομαι + 2 αιτιατ.) στον εαυτὸ σου ἢ τους φίλους σου.
4. Καὶ πολλοὶ ζητοῦν ἀπὸ με να μάθουν (πυνθάνομαι) ποιο ἀπὸ τα δύο: ἐγὼ σε παρακίνησα (παραίνῶ) να κάμεις τὴν εκστρατεία (ποιοῦμαι στρατεῖαν) ἐνάντια στους βαρβάρους ἢ ἀφοῦ συ το σκέφτηκες (διανοοῦμαι μετοχ.) συμφώνησα (συναγορεύω).
5. Πολλές φορές (πολλάκις) ἐξέφρασα τὴν ἀπορία (θαυμάζω) με ποια τέλος πάντων ἐπιχειρήματα (λόγος) ἐπέισαν τους Αθηναίους αὐτοὶ που κατὰγγειλαν ἐγγραφα (γράφομαι) το Σωκράτη.
6. Αφοῦ ἀκουσαν αὐτὰ οἱ Αθηναῖοι φρόντιζαν (ἐν φροντίδι εἰμί) τι πρέπει (χρῆ) να κάνουν.
7. Αὐτὸ μου φαίνεται (δοκεῖ) ὅτι πρέπει να ἐξετάζουμε (σκεπτέον), πῶς δηλαδὴ να λάβουμε ἐλάχιστα τραύματα, πῶς να χάσουμε (ἀποβάλλω) ἐλάχιστους ἀνδρες (σώματα ἀνδρῶν).
8. Αὐτὸ μόνον ἀπάντησε (ἀποκρίνομαι), αν λέμε ἀλήθεια ἢ ψέμματα.